

บทที่ 6

สรุป และวิจารณ์ผลการศึกษา

การศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรที่ดินของชุมชนบ้านงาแมง และบ้านขุนสาบ ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ การนำทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ นอกจากทรัพยากรที่ดินมาใช้ประโยชน์ ได้แก่ ทรัพยากรน้ำ และป่าไม้เพื่อใช้สอย และบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอันเชื่อมโยงกับรูปแบบการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรที่ดิน รวมถึงการศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ แหล่งน้ำ สภาพภูมิประเทศ การถือครองที่ดิน การคมนาคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและประเพณี ที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินโดยชุมชน รวบรวมข้อมูลจากประชากรทั้งหมดของทั้งสองหมู่บ้าน โดยใช้วิธีการสำรวจภาคสนามเบื้องต้น (Topographic Field Reconnaissance) การศึกษาจากพื้นที่จริงโดยการสังเกตโดยตรง (Direct observation) และการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดทำแผนที่แสดงลักษณะการใช้ที่ดินของหมู่บ้านอย่างละเอียดจากข้อมูลที่รวบรวมได้ และประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์ทางสถิติ เช่น Statistix 8.0 ซึ่งเป็นการวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา เช่น ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าไคสแควร์ (Chi-square Test) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

6.1 รูปแบบการใช้ที่ดิน และบทบาทในการจัดการทรัพยากรที่ดินของชุมชนที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของหมู่บ้านงาแมงและขุนสาบ โดยวิธีการเดินสำรวจพื้นที่กับชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านและรู้จักสภาพภูมิประเทศเป็นอย่างดี สอบถามข้อมูลรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินจากเจ้าของที่ดิน และชาวบ้านผู้นำทาง สามารถแบ่งรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของทั้งสองหมู่บ้านออกได้เป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่นา ที่ไร่ และที่สวน

จากการศึกษาพบว่า ทั้งสองหมู่บ้านมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอย่างยิ่ง ($P \leq 0.01$) กล่าวคือบ้านขุนสาบมี การใช้ประโยชน์ที่นาและที่สวนน้อยกว่าบ้านงาแมง แต่มีการใช้ประโยชน์ที่ไร่มากกว่า และเมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้ง 3 ประเภทของทั้งสองหมู่บ้าน พบว่าหมู่บ้านกับรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอย่างยิ่ง ($P \leq 0.01$) แสดงว่าความแตกต่างของทั้งสองหมู่บ้าน

ในด้านต่างๆ มีผลทำให้รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่างกัน แต่ทว่าการรักษาทรัพยากรป่าไม้ของทั้งสองหมู่บ้านอยู่ในระดับสูง คือ บ้านงาแมงมีพื้นที่ป่าไม้ ร้อยละ 89.59 และบ้านขุนสามมีพื้นที่ป่าไม้ ร้อยละ 88.71 ดังนั้น รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและการจัดการทรัพยากรที่ดินของทั้งสองหมู่บ้าน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

6.2 ปัจจัยหลักที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินต่างกันมีผลต่อพฤติกรรมใช้ประโยชน์ การจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

บ้านงาแมงและบ้านขุนสามมีความแตกต่างกันหลายประการ โดยเฉพาะด้าน แหล่งน้ำ สภาพภูมิประเทศ การคมนาคม การถือครองที่ดิน ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีผลทำให้การใช้ประโยชน์ การจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแตกต่างกัน กล่าวคือประชากรของบ้านงาแมงเป็นคนเมืองและชาวไทลื้อ ขณะที่บ้านขุนสามเป็นชาวปกากะอญ ถึงแม้ว่าทั้งสามกลุ่มชาติพันธุ์จะมีความรักธรรมชาติและรักความสัน โดยเหมือนกัน แต่รูปแบบการใช้ประโยชน์ การจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแตกต่างกัน

ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ปัจจัยทางกายภาพ ได้แก่ แหล่งน้ำ และสภาพภูมิประเทศ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การคมนาคม และการถือครองที่ดิน และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและประเพณี โดยปัจจัยหลักที่มีผลทำให้รูปแบบการใช้ประโยชน์ การจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแตกต่างกัน ก็คือปัจจัยทางด้านกายภาพ และปัจจัยทางเศรษฐกิจ กล่าวคือปัจจัยทางกายภาพจะเป็นตัวกำหนดว่าพื้นที่ไหนสามารถใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำที่แตกต่างกัน ทำให้รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่แตกต่างกันด้วย กล่าวคือ บ้านงาแมงมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์มากกว่าบ้านขุนสาม ทำให้สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ได้ตลอดทั้งปี ขณะที่สภาพภูมิประเทศและลักษณะดินก็มีผลทำให้รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินต่างกันด้วย กล่าวคือ ทั้งบ้านงาแมงและบ้านขุนสามมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ใกล้กับร่องห้วยเป็นที่นา เช่นเดียวกัน แต่บริเวณริมร่องห้วยบ้านงาแมงเป็นชุดดินหางดง และสีทน ส่วนบ้านขุนสามเป็นชุดดินสีทน และเชียงแสน บริเวณที่สูงขึ้นไปถัดจากร่องห้วยใช้ประโยชน์เป็นที่ไร่ ที่สวน และเป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติ จัดให้เป็นพื้นที่ลาดชันเชิงซ้อนเหมือนกันทั้งสองหมู่บ้าน แต่บ้านงาแมงจะมีความลาดชันของพื้นที่น้อยกว่าบ้านขุนสาม

ปัจจัยทางเศรษฐกิจถือว่าเป็นปัจจัยที่กำหนดว่าหากพื้นที่นั้นมีปัจจัยทางกายภาพที่เหมาะสมแล้วจะต้องพิจารณาขนาดพื้นที่ถือครองว่าเพียงพอสำหรับใช้ปลูกพืชหรือไม่ นอกจากนี้จะต้องพิจารณาดูว่าพื้นที่นั้น ๆ ได้รับเอกสารสิทธิ์ที่มั่นคงหรือไม่ จะต้องมั่นใจได้ว่าสามารถใช้

ประโยชน์พื้นที่ได้อย่างยั่งยืน โดยชาวบ้านจะใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่มีความมั่นคงในความเป็นเจ้าของมากกว่าพื้นที่ที่ยังไม่มีความแน่นอน นอกจากนี้จะพิจารณาถึงการถือครองที่ดินแล้วจะต้องพิจารณาด้วยการขนส่งสินค้าสู่ตลาดมีความสะดวก และก่อให้เกิดความเสียหายต่อผลผลิตหรือไม่ ซึ่งบ้านงาแมงตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวก สามารถเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองเพื่อขนส่งสินค้าได้ง่ายกว่าบ้านขุนสาบ และมียานพาหนะสำหรับใช้ขนส่งผลผลิตมากกว่า ทำให้บ้านงาแมงสามารถปลูกพืชเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งปี และมีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเข้มข้นมากกว่าบ้านขุนสาบ นอกจากนี้ปัจจัยทางด้านการคมนาคม มีผลทำให้การรับรู้ข่าวสารของประชากรทั้งสองหมู่บ้านแตกต่างกัน บ้านงาแมงสามารถติดต่อกับสังคมภายนอกได้ง่ายกว่า ทำให้มีการรับรู้ข่าวสารในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ทำให้สามารถนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้เพื่อที่จะสามารถนำทรัพยากรในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น นอกจากนี้ความสะดวกสบายและวัฒนธรรมเมืองก็เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านงาแมงมากขึ้นทำให้มีความต้องการที่จะหารายได้เพื่อให้สามารถมีเงินซื้ออุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้

ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ชาติพันธุ์ ที่เชื่อมโยงและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและประเพณีมีผลทำให้ระบบการเกษตรที่ใช้แตกต่างกัน เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านมีความแตกต่างกันทางด้านชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และประเพณี แต่มีพื้นฐานความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ทั้งสองหมู่บ้านมีความเชื่อในเรื่องผีและบรรพบุรุษ ซึ่งความเชื่อนี้มีผลต่อวัฒนธรรมและประเพณีของหมู่บ้าน ถึงแม้จะมีวิถีปฏิบัติแตกต่างกัน แต่มีวัตถุประสงค์เหมือนกัน ทั้งสองหมู่บ้านต่างนับถือผี เคารพต่อธรรมชาติ และเชื่อว่าผีเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้าน การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงส่วนรวม และต้องไม่รุกรานสิทธิของคนอื่น ตลอดจนไม่เกินความสามารถของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จะรองรับได้ โดยบ้านงาแมงเลือกทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ มีการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้น ในขณะที่บ้านขุนสาบมีเป้าหมายที่การเกษตรแบบยังชีพ ดังนั้นรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของทั้งสองหมู่บ้านได้รับอิทธิพลจากหลาย ๆ ปัจจัย โดยปัจจัยที่ถือว่า มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินซึ่งมีผลต่อเนื่องถึงพฤติกรรมการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ แหล่งน้ำ สภาพภูมิประเทศ การคมนาคม และชาติพันธุ์

6.3 การใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรที่ดินของชุมชน ตลอดจนความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติทำให้ชุมชนบูรณาการและทำลายพื้นที่ป่าน้อย

การศึกษาลักษณะและรูปแบบของการใช้ประโยชน์ที่ดินของบ้านงาแมงและบ้านขุนสาบ พบว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินของบ้านขุนสาบมีการพึ่งพาธรรมชาติมากกว่าบ้านงาแมง โดยจะเห็นได้จากที่ที่บ้านขุนสาบไม่มีการใช้ประโยชน์พื้นที่นานอกฤดูทำนา ซึ่งเหตุผลสำคัญก็คือ ในฤดู

แล้งน้ำในลำห้วยจะแห้ง ไม่เพียงพอสำหรับนำมาใช้ทำการเกษตร ชาวบ้านขุนสาบก็ปล่อยให้ เป็นไปตามธรรมชาติ แม้ว่าไม่สามารถใช้ประโยชน์ที่นาได้แต่ยังสามารถทำประโยชน์จากที่ไร่นา ขณะที่บ้านงาเมงนั้นหากประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้ำจะต้องหาวิธีการนำน้ำไปสู่ที่นา ของตนเองให้ได้ โดยใช้เครื่องสูบน้ำ ส่วนวิธีการใช้และการจัดการทรัพยากรที่ดินเพื่อการเกษตร ของทั้งสองหมู่บ้านพบว่าทั้งสองหมู่บ้านมีการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร ได้แก่ ปุ๋ยเคมี และสารกำจัด ศัตรูพืช เหมือนกัน แต่ในปริมาณต่างกัน โดยที่บ้านขุนสาบจะใช้สารเคมีน้อยกว่าบ้านงาเมง เนื่องจากบ้านขุนสาบยังมีการเลี้ยงควายอยู่มาก และมักปล่อยควายอยู่ตามที่นาในช่วงฤดูแล้ง ทำให้ ไม่จำเป็นต้องใส่ปุ๋ยสำหรับการทำนาข้าวมากนัก แต่อาจมีการใช้ยาฆ่าหญ้าบ้าง ส่วนพื้นที่สำหรับ ปลุกพืชเศรษฐกิจภายใต้สัญญากับบริษัทการเกษตรจะใช้ทั้งปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่าง เข้มข้น ขณะที่บ้านงาเมงใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่างเข้มข้นกับพืชทุกชนิดที่ปลูก

การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากการเกษตรของทั้ง บ้านงาเมงและบ้านขุนสาบที่คล้ายคลึงกันแล้ว วิถีการดำรงชีวิตของประชากรทั้งสองหมู่บ้าน คล้ายคลึงกัน การนำทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ นอกเหนือจาก การเกษตร ได้แก่ ด้านอาหาร สมุนไพร ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยชาวบ้านของทั้งสอง หมู่บ้านจะไปหาเก็บ ยอดไม้ ดอก ผล หน่อไม้ เห็ดชนิดต่าง ๆ มาบริโภค นำเปลือก และรากไม้มา ต้มดื่มเป็นยารักษาโรคบางชนิด นำยางของต้นไม้มาใส่แผล นอกจากนี้ยังนำส่วนของไม้ที่ล้มมาใช้ ดัดแปลงทำอุปกรณ์เครื่องใช้บางชนิด เช่น ที่ให้อาหารหมู ม้านั่ง เป็นต้น และนำไม้ไผ่มาทำอุปกรณ์ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันหลากหลายชนิด เช่น ตะกร้า กระด้ง ชะลอม ฝักมิด จักเป็นตอกสำหรับ ใช้มัดข้าว ทำฝ้ายบ้าน พื้นบ้าน เป็นต้น เก็บใบพลวงมาทำเป็นหลังคา ฝ้ายบ้าน หรือคลุมแปลงสตรอ เบอรี่ จะเห็นได้ว่าการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรที่ดินของชุมชน รวมถึงวิถีการดำรงชีวิตอื่น ๆ ที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติทำให้ชาวบ้านรักและเคารพพื้นที่ที่พวกเขาได้ใช้ประโยชน์ ชาวบ้านจึง ไม่บุกรุก ทำลายพื้นที่ป่าไม้ ช่วยกันรักษาพื้นที่ป่าไม้ของพวกเขาเป็นอย่างดี ถึงแม้จะมีการเข้าไปใช้ ประโยชน์ก็เป็นการใช้ประโยชน์อย่างพอเพียง ไม่ได้ใช้ประโยชน์มากเกินไปจนความอุดมสมบูรณ์ในการ รองรับของทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ ทำให้สภาพพื้นที่ของทั้งสองหมู่บ้านยังมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่ารูปแบบการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรที่ดิน บทบาทในการจัดการทรัพยากรที่ดินโดยชุมชนสามารถก่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างเหมาะสมได้ โดยชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ได้โดยอาศัยภูมิปัญญาของ ชุมชนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ตลอดจนความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี พร้อมทั้งยังคำนึงถึง ความสามารถในการรองรับของทรัพยากรในพื้นที่ ตลอดจนคำนึงถึงหลักการใช้ประโยชน์

ทรัพยากรที่เป็นทรัพยากรส่วนรวม จึงสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ของ บ้างงาแมง และขุนสาบสอดคล้องกับแผนปฏิบัติการ 21 และหลักการความยั่งยืนที่ว่า การใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ให้เหมาะสมตามศักยภาพ และความสามารถในการรองรับ (Carrying capacity) ของ ทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภท รวมทั้งต้องตระหนักอยู่เสมอว่าการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันนี้จะต้องไม่รุกราน ทรัพยากรธรรมชาติของชนรุ่นหลัง ไม่ทำลาย โอกาสที่จะรักษาหรือเพิ่มระดับความเป็นอยู่ของชนรุ่นหลัง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved